

МОНТАЖ ЯК ФОРМА МИСЛЕННЯ В ЕКРАННОМУ МИСТЕЦТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

Монойло Д. В.

*здобувачка другого курсу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Монтаж є одним із фундаментальних принципів функціонування екранного мистецтва, що визначає не лише композиційну організацію аудіовізуального твору, але й характер мислення, який у ньому реалізується. У сучасному мистецтвознавстві монтаж розглядається не лише як технічний прийом, а як специфічна форма інтелектуальної діяльності, що моделює процес пізнання дійсності через систему образів.

Екранне мистецтво, попри здатність до точної фіксації реальності, не є її прямим відображенням. Воно передбачає відбір, структурування та інтерпретацію матеріалу. У цьому процесі монтаж виступає ключовим інструментом організації змісту. Сергій Ейзенштейн визначав монтаж як форму мислення, що поєднує емоційне та раціональне начала, забезпечуючи активну участь глядача в процесі осмислення [1, с. 29]. Таким чином, монтаж є не лише технікою, а й способом пізнання.

Одним із базових принципів монтажу є ідея виникнення нового змісту внаслідок зіставлення кадрів. Це означає, що смисл не закладений у кожному окремому зображенні, а формується у процесі їх взаємодії. Всеволод Пудовкін підкреслював, що монтаж є «альфою і омегою кінематографа», оскільки саме він визначає логіку розгортання екранного твору [2, с. 37]. У цьому сенсі монтаж можна розглядати як аналог логічного мислення, де зіставлення понять породжує нові знання.

Монтаж дозволяє створювати складні смислові структури, використовуючи метафору, символ, асоціацію. У класичному німому кіно поєднання різнорідних образів формувало новий концептуальний рівень сприйняття. Це сприяло не лише емоційному впливу, а й інтелектуальному залученню глядача. Таким чином, монтаж виступає механізмом художнього узагальнення.

Особливо важливу роль монтаж відіграє в документалістиці, де він виконує функцію осмислення фактичного матеріалу. Згідно з концепцією «факт – думка – образ», запропонованою Ю. Ханютінім, факт сам по собі не є завершеною формою істини, а лише матеріалом для художнього узагальнення [3, с. 52]. Монтаж у цьому випадку структурує реальність, формує авторську позицію, створює концептуальний образ.

Практика Дзиги Вертова демонструє можливості монтажу як засобу створення узагальненого образу реальності. Його концепція «кіноправди» базується на поєднанні фрагментарних спостережень, які у сукупності формують нову якість. Есфір Шуб, у свою чергу, довела, що навіть архівний матеріал може бути переосмислений через монтаж. Вона створювала нові смисли шляхом реконструкції історичних подій [7, с. 65]. Ці практики підтверджують, що монтаж є інструментом інтерпретації, а не лише фіксації реальності.

Монтаж дозволяє передавати психічні процеси, переживання та спогади персонажів. Основні засоби: асоціативний монтаж, символічні образи, порушення хронології, суб'єктивна камера. У цьому сенсі монтаж виконує функцію «внутрішньої мови» кіно, що дозволяє передати те, що неможливо виразити безпосередньо.

З розвитком звукового кіно монтаж набув нових можливостей. Вертикальний монтаж передбачає синтез зображення і звуку. Це дозволяє створювати підтекст, формувати багаторівневу інтерпретацію, посилювати емоційний вплив. Звук може як доповнювати, так і контрастувати із зображенням, створюючи нові смисли.

У теорії кіно існують різні підходи до оцінки ролі монтажу. Андре Базен і Зіґфрід Кракауер наголошували на важливості збереження «реальності кадру» та вважали монтаж потенційно маніпулятивним засобом [4, с. 22; 5, с. 1]. Вони відстоювали довгий план, глибину різкості, мінімальне втручання в реальність. Проте розвиток кіномистецтва показав, що монтаж є невід'ємною складовою екранного мислення.

Монтаж має не лише естетичний, а й етичний вимір. Оскільки смисл формується через організацію матеріалу, монтаж може розкривати істину, спотворювати реальність, маніпулювати свідомістю глядача. Юрій Лотман підкреслював, що екранний текст є результатом семіотичної організації, яка визначає спосіб його прочитання [6, с. 30]. Це підвищує відповідальність автора за створений образ.

У ХХІ столітті монтаж набуває особливого значення у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Сучасні особливості: швидкий монтаж, кліпове мислення, інтерактивність, масове виробництво контенту. Монтаж стає не лише художнім, а й соціокультурним інструментом, що впливає на формування громадської думки.

Отже, монтаж є універсальним способом моделювання мислення в екранному мистецтві. Він забезпечує синтез чуттєвого та логічного, формує художній образ і визначає характер взаємодії між автором і глядачем. Завдяки монтажу екранне мистецтво здатне не лише відображати реальність, але й інтерпретувати її, створюючи нові смисли. У сучасному медіапросторі монтаж виступає потужним інструментом впливу на суспільну свідомість, що підкреслює необхідність його подальшого теоретичного осмислення.

Література:

1. Ейзенштейн С. М. Монтаж. – Київ : Мистецтво, 1990. – 320 с.
2. Пудовкін В. І. Кіно і монтаж. – Київ : Держкіно, 1987. – 256 с.
3. Ханютін Ю. О. Кіно і мислення. – Київ : Наукова думка, 1985. – 198 с.
4. Базен А. Що таке кіно? – Київ : Юніверс, 2005. – 312 с.
5. Кракауер З. Природа фільму. – Київ : Основи, 2000. – 256 с.
6. Лотман Ю. М. Семіотика кіно. – Київ : Основи, 1998. – 384 с.
7. Дерев'янка І. М. Документальне кіно України. – Київ : АртЕк, 2012. – 220 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-77>

ХУДОЖНЯ ПОРТРЕТНА ФОТОГРАФІЯ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ АВТОРСЬКОГО ФОТОПРОЄКТУ VISIUM)

Мараховська К. Д.

*старший викладач кафедри дизайну та архітектури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Художня портретна фотографія в умовах війни та процесів відновлення України набуває особливої ваги як інструмент формування нової культурної ідентичності. У сучасному мистецькому полі вона виходить за межі традиційної репрезентації людини, перетворюючись на складну візуальну практику, що поєднує документальність, художнє осмислення та соціокультурну рефлексію. Портрет у цьому контексті функціонує як спосіб фіксації не лише зовнішності, але й присутності людини в культурному процесі, її ролі у творенні сенсів та формуванні сучасного культурного простору [3].

У період суспільних трансформацій портретна фотографія набуває здатності працювати як медіатор між індивідуальним досвідом і колективною ідентичністю. Вона стає візуальною мовою, через яку суспільство осмислює власні зміни, втрати та процеси відновлення. Особливо в умовах війни художній портрет фіксує не лише людину як об'єкт зображення, але й її внутрішній стан, стійкість, адаптацію та включеність у культурне життя, що триває попри кризові обставини [2].

У цьому сенсі портретна фотографія може розглядатися як міждисциплінарна практика, що перетинається з культурологією,